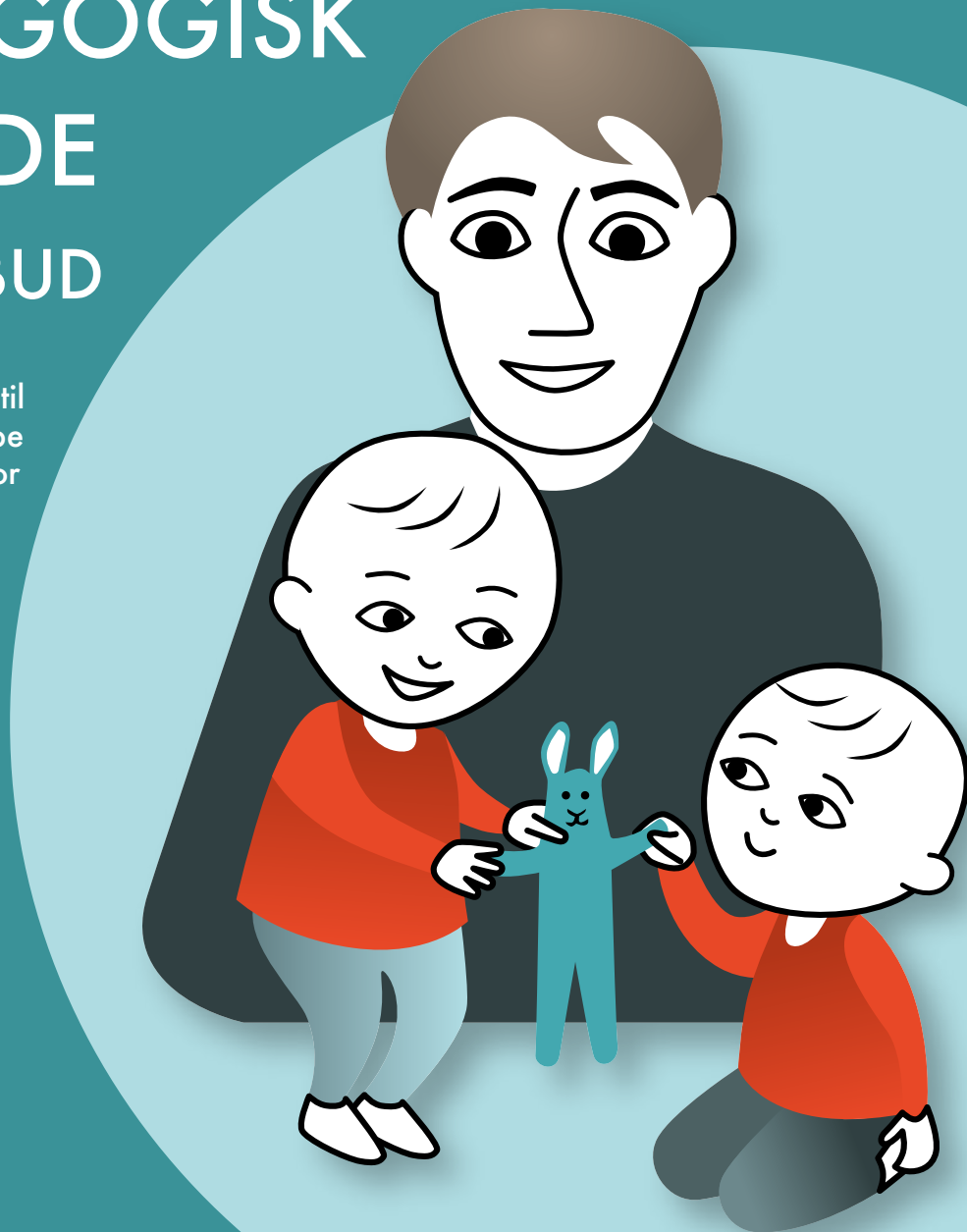

VIRKNINGSFULDT PÆDAGOGISK ARBEJDE I DAGTILBUD

Viden og inspiration til
arbejdet med at skabe
trivsel og udvikling for
børn i udsatte positi-
oner

FREMFÆRD

Fremfærd er et samarbejde mellem parterne på det kommunale arbejdsmarked om udviklingen af den kommunale velfærd. Formålet er at fremme udviklingen af de kommunale kerneopgaver og en mere effektiv opgaveløsning. Gennem en række udviklingsprojekter på de kommunale velfærdsområder indsamler Fremfærd gode eksempler og formidler ny viden. Projekterne har borgeren i fokus, sammen med faglighed, trivsel og effektivitet. I projektet 'Virkningsfuldt pædagogisk arbejde i dagtilbud' under Fremfærd Børn samarbejder KL, BUPL og FOA.

Du kan læse mere om Fremfærd og Fremfærd Børn på www.fremfaerd.dk

Redaktion
Christina Elling Skarving
BUPL
ces@bupl.dk
Tlf. 35 46 51 54

Birgit Stechmann
FOA
bist001@foa.dk
Tlf. 46 97 25 06

Jette Kyhl
KL
JEKY@kl.dk Tlf. 33 70 37 76

[Henvisning til www.vpt.dk/virkningsfuldt-paedagogisk-arbejde]

Tryk: FOAs trykkeri
Grafik: Girafisk design/Bente Stensen Christensen
Oplag: 500
2019

HVAD KENDETEGNER VIRKNINGSFULD PÆDAGOGISK PRAKSIS I DAGTILBUD?

I forskningen er der en række veldokumenterede bud på, hvad der kendetegner pædagogik, som er virkningsfuld i forhold til at fremme trivsel og udvikling hos børn i udsatte positioner. Vi ved ikke så meget om, hvor meget af den viden, der er omsat til praksis af det pædagogiske personale i vores dagtilbud. Vi ved heller ikke så meget om, hvor stor en rolle forvaltningen spiller i udviklingen af virkningsfulde dagtilbud – særligt for børn i udsatte positioner.

KL, BUPL og FOA har derfor sammen ønsket at undersøge, hvordan danske dagtilbud beliggende i såkaldt socialt belastede boligområder med relativt mange børn i udsatte positioner skaber forudsætninger for at mindske ulighed blandt børn. Det er blevet til forskningsprojektet 'Virkningsfuldt pædagogisk arbejde i dagtilbud'. Projektet peger på en række faktorer, som øger alle børn i dagtilbuds trivsel og udviklingsmuligheder.

Forskningsprojektet er udført af professor Charlotte Ringsmose, Aalborg Universitet og lektor Lone Svinth, Aarhus Universitet. Det omfatter forvaltningens, ledelsens og det pædagogiske personales indsats for at skabe virkningsfuldt pædagogisk arbejde for børn i udsatte positioner i både daginstitution og dagpleje.

De gode eksempler fra projektet viser blandt andet, hvordan 20 dagtilbud konkret bestræber sig på at skabe inkluderende fællesskaber. Dagtilbuddene lykkes med at skabe voksenbarn samspil af høj kvalitet samt frugtbare deltagelsesmuligheder for børn i udsatte positioner.

FÅ MERE VIDEN

I denne folder kan du læse om nogle af de centrale erfaringer og pointer, forskningsprojektet peger på. Folderen er målrettet pædagogisk personale og ledere i dagtilbud samt kommunale forvaltninger.

Projektet er baseret på observationer af det pædagogiske personales arbejde samt interviews med forvaltningsansatte og lederen og én medarbejder i hvert af de medvirkende dagtilbud. I alt fem dagplejer, 15 daginstitutioner og ti kommunale forvaltninger har medvirket i projektet.

På www.vpt.dk kan du læse meget mere om de mange vigtige fund, som professor Charlotte Ringsmose og lektor Lone Svinth har gjort. Her kan du også finde artikler og få inspiration til drøftelser af, hvordan projektets resultater matcher den pædagogiske praksis i jeres forvaltning og dagtilbud.

KVALITET I DAGTILBUD HAR BETYDNING

På tværs af de ti forvaltninger, der indgår i projektet, er der en høj grad af bevidsthed om, at kvalitet i dagtilbud har betydning for børns udvikling, og at det især har betydning for børn, der vokser op i udsatte boligområder. Forvaltningerne ved, at det kræver en større indsats at skabe virkningsfuldt pædagogisk arbejde i de områder. De kender og bruger forskning i tilrettelæggelsen af deres samarbejde med dagtilbuddene.

HVAD MENES DER MED 'BØRN I UDSATTE POSITIONER'?

Børn i udsatte positioner er en sammensat gruppe. Det kan være børn fra familier med en svag socioøkonomisk baggrund, børn med fysisk/psykisk funktionsnedsættelse eller børn, der i bestemte situationer befinder sig uden for fællesskabet. Helt centralt er det at hæfte sig ved, at det at være i en udsat position er dynamisk og kontekstbestemt.

"Det afgørende er, at der er en rød tråd fra forvaltning til ledere og medarbejdere i det enkelte dagtilbud.

Kerneopgaven er børnene og deres perspektiv og deres hverdag. Det har en kæmpe betydning."

– Professor Charlotte Ringsmose

"Det er så krævende det arbejde, pædagoger, pædagogmedhjælpere, pædagogiske assistenter og dagplejere laver i dag, at det forudsætter en konstant tilførsel af inspiration, visioner og gode værktøjer for at løfte praksis. Her skal man kunne acceptere, at tingene nogle gange går meget langsomt og anerkende de små fremskridt hos sig selv og andre, og udvikle sit blik for: 'Hold da op, her gjorde jeg faktisk en forskel'. Det er det, der gør, at man har lyst til at møde op på arbejde næste dag, og det er det, som på sigt kan give en bevægelse i den rigtige retning."

– Professor Charlotte Ringsmose

"Vi trækker på det, vi ved fra forskningen er kvalitativt bedre end noget andet. Vi arbejder med kvalitetsmarkører. Det er os, der skaber de udviklingsmiljøer for børnene."

– Medarbejder i forvaltning

I arbejdet med at udvikle kvaliteten på tværs af kommunens dagtilbud peger forvaltningerne blandt andet på:

- Udvikling af rammer for systematisk videndeling i ledernetværk for at løfte hele dagtilbudsområdet.
- Brug af data, som sender informationer tilbage i dagtilbuddene om, hvordan kvaliteten på de enkelte stuer ser ud med baggrund i resultaterne, og hvor der er behov for udvikling.

I nogle forvaltninger har den øgede brug af data ført til en erkendelse af, at der skal større fokus på børnenes udviklingsmuligheder, og det har givet anledning til at arbejde stadig mere systematisk med data.

Data bliver også en del af tilsynet og af arbejdet med at udvikle kvalitetsforhold i institutionerne.

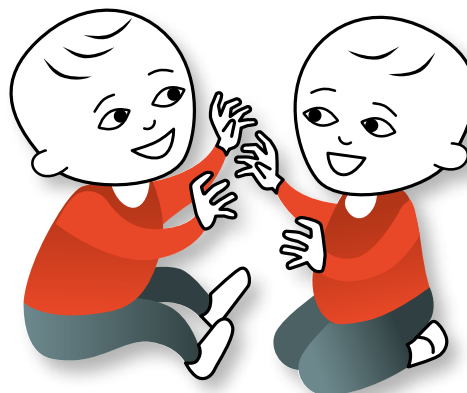
Det, der kendetegner virkningsfulde dagtilbud er ifølge forvaltningerne:

- Især ledelsens betydning for dagtilbuddets virkningsfuldhed.
- Personalet er meget sensitive overfor børnene. Personalet ser børnene, hvor de er, og at nogle børn har brug for tæt kontakt til en voksen. Børn flyttes fx først i børnehave, når børnene er klar til det. De får den hjælp, de har brug for.
- Opmærksomheden på børnene ses også i den måde, personalet organiserer sig på i hverdagen.
- Fagligheden i personalegruppen er høj. Personalet er stolte af det, de laver, og

de er altid de første, der melder sig til nye tiltag. De har et godt sammenhold, og de har gode faglige samtaler.

”Vi ser på mønstre. Hvordan det ser ud, når de kommer fra den vuggestue i forhold til den vuggestue? Den dagpleje fra den dagpleje? Vi kunne se, at der var svingende kvaliteter. Et barn kan være heldig eller uheldig i forhold til, hvilken stue det kommer ind på. Så spørger vi ”kan man det hos dig som leder?” Vi kom så langt ned som til at se på, om der var forskel på stuerne.”

– Medarbejder i forvaltning

”Et område, hvor der var fire huse. Der kunne vi se, at der var god intervention i det ene hus. I det andet kunne vi se, at de talte hen over hovedet på børnene. Vi kunne bruge data til at få øje på noget, man ellers ikke ville få øje på. Det var en kultur i det ene hus. Det fik de ændret. En konsulent var med ude og oversætte data. Efterfølgende arbejdede de med det.”

– Medarbejder i forvaltning

FOKUS PÅ IKKE AT NEDJUSTERE FORVENTNINGERNE TIL BØRNE

Fælles for de medvirkende forvaltninger er, at de alle peger på, at der i dagtilbuddene er et særligt fokus på børnene og på, hvordan man kan bringe hvert barn videre i udviklingen.

Der er en opmærksomhed på det forhold, at der kan være mange børn i en udsat position i dagtilbuddene ikke medfører, at forventningerne til børnene nedjusteres.

Hvor andre dagtilbud lægger mere vægt på, at det skal være rart, så går de dagtilbud, der er med i projektet længere end det. Det bliver flere steder understreget, at det er personale med særligt blik for børnenes udgangspunkter, og som brænder for at bringe børnene videre.

"Fokus er på børnene. Der er større bevidsthed og ansvarlighed om at ville løfte børnene. Deres udgangspunkt er virkelig meget i børnehøjde. Hvor er børnene henne? Hvordan kan vi være med til at understøtte progression?"

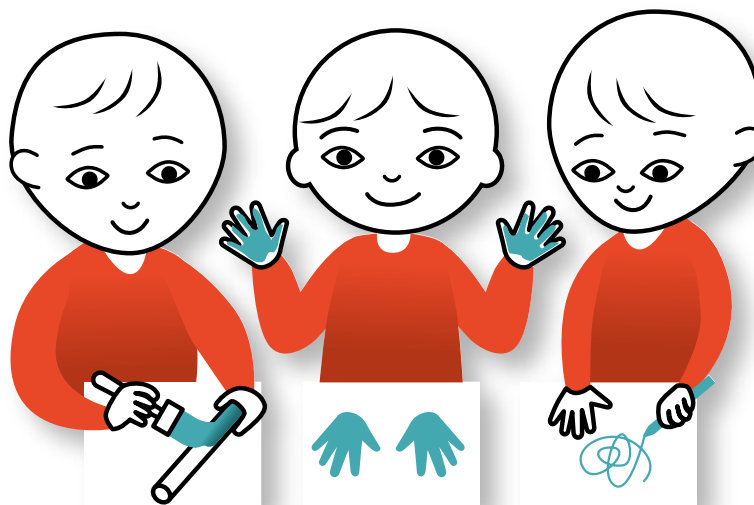
– Medarbejder i forvaltning

"Lederen går selv ned på knæ og albuer for at se i børnehøjde. Hun er ret kompromisløs i forhold til at tage børnenes perspektiv ... Der er større bevidsthed og ansvarlighed om, at ville løfte børnene. Det vil vi gerne gøre noget ekstra for."

– Medarbejder i forvaltning

"Vi holder fokus på, hvad der gavner opgaven bedst – fokus på børnene og det, der skal lykkes for dem. Vi er enige om at have noget for med børnene."

– Leder i dagtilbud

LEDERENS BETYDNING I UDVIKLINGEN AF VIRKNINGSFULDT PÆDAGOGISK ARBEJDE

Der er en række fælles kendetegn ved lederne af de virksomhedsfulde dagtilbud i projektet. Lederen har oftest været i samme dagtilbud igennem en årrække. Det betyder, at lederen har haft mulighed for at forme pædagogikken og hverdagen sammen med medarbejderne gennem mange år.

Lederen er kendetegnet ved at:

- sætte en tydelig retning og tro på sine medarbejdere
- være tydelig, men ikke dominerende
- have en plan og være god til at engagere og inddrage medarbejderne
- sikre, at der udvikles fælles faglighed og fælles kultur. Børnene er i centrum, og lederen er tæt på praksis
- vise stor respekt for personalets faglighed og en ydmyghed overfor personalet. Lederen ser sin rolle som åben, respektfuld og støttende, når der er behov
- skabe trivsel på arbejdspladsen og lægge vægt på tryghed, ærlighed og humor
- skabe rum og plads til fejl og til at være faglig nysgerrig. Sparring mellem kolleger og forældresamarbejde prioriteres højt.

"De siger ikke 'det er godt nok', men udvikler hele tiden."

– Medarbejder i forvaltning

"Lederen går selv ned på knæ og albuer, for at se i børnehøjde. Hun er ret kompromisløs i forhold til børnenes perspektiv."

– Medarbejder i forvaltning

"Der må ikke være spørgsmål, der ikke bliver stillet ude på de enkelte stuer. Kulturen skal være præget af nysgerrighed på hinandens praksis, at man kan diskutere og reflektere. Det er alfa og omega."

– Professor Charlotte Ringsmose

"Når der kommer en ny medarbejder, kan jeg finde på at sige: 'Du vil kunne opleve, at jeg kommer i en situation, hvor min stemme bliver højere og mindre rar, og hvor jeg fx siger til et barn 'det skal du ikke gøre' ... Det er mig, når jeg er presset, det er ikke en adfærd du skal spejle, det er ikke det, vi vil ud i verden med, det er det modsatte. I de situationer må du godt sige til mig: 'Vibeke, er der noget, jeg kan gøre?'"

– Souschef i et dagtilbud

DELTAGELSESMULIGHEDER FOR ALLE BØRN GENNEM OMSORG, TRYGHED OG NÆRVÆR

Omsorg, tryghed og nærvær er omdrejningspunktet for det pædagogiske arbejde i alle de medvirkende dagtilbud. Det er gennem omsorgen, at barnet får den basale tryghed, som betyder at barnet kan trives og gå på opdagelse i børnefællesskabet – velvidende at den voksne er lige bag det. Barnets deltagelse i fællesskabet er forudsætningen for, at det kan lære og udvikle sig.

Børn har brug for at blive mødt som medmennesker. Børn skal opleve ligeværdighed, og at de bliver taget alvorligt. Det er derfor vigtigt, at de får mulighed for medbestemmelse, og at de kan bidrage til at forme hverdagen og den pædagogiske praksis.

Nogle børn i udsatte positioner har svært ved at relatere til andre børn og indgå i fællesskaber. Dette kan man imødekomme ved aktivt og vedvarende at guide og støtte barnet ind i fællesskaber. Børnene kan fx opfordres til at hjælpe hinanden og til at spørge andre børn om hjælp. Dermed øger man alle børns oplevelse af at være værdifuld deltager i fællesskabet.

Åbenhed overfor børnenes perspektiv betragtes som en kerneopgave i forhold til at skabe øgede deltagelsesmuligheder for børn i udsatte positioner. Samtidig står børns medbestemmelse som et helt centralt greb i det pædagogiske arbejde med børn i udsatte positioner. Det er i høj grad børnenes initiativer og interesser,

der er styrende for det pædagogiske arbejde.

Som følge deraf bliver både aktiviteter, lege og samspil meget organiske, noget som vokser frem undervejs og formes blandt andet ud fra børnenes indskydelser og meningsdannelse. Ikke mindst i situationer som potentielt kan udvikle sig til konflikter, får denne fleksibilitet og åbenhed for barnets perspektiv stor betydning for barnets deltagelsesmuligheder.

“Skal jeg spørge Enes eller Maximilan om de kan hjælpe?” spørger pædagogen en pige, der har problemer med at lægge et puslespil.

“De voksne er til stede på særlige måder. Der er en samspillende atmosfære. Man mærker det med det samme, når man kommer ind på en stue – en stemning af ro og fordybelse men også liv og engagement. Det er engagement på en meget rummelig og kærlig måde. Pædagogikken synes at være: Vi vil noget med børnene, så vi er tæt på dem, vi ønsker nærværet, både den fysiske nærhed og den psykologiske nærhed, og vi er åbne for børnenes perspektiver.”

– Lektor Lone Svinth

“Jeg oplever, at trygheden frigiver en masse energi hos barnet ... energi som gør, at barnet kan være nysgerrigt, fordi det ikke er på overarbejde.”

– Pædagog

“Jeg kan også godt sige undskyld til barnet ... ‘O.k jeg kan godt høre, at jeg kom til at lyde rigtig sur, det må du undskylde’. Når jeg gør, er det min fornemmelse, at børnene oplever, at jeg tager dem alvorligt. For mig at se, giver det jo ingen mening, at jeg forsøger at lære børnene, at de skal lytte til hinanden, hvis jeg ikke selv er klar til at undskylde, når jeg har båret mig uhensigtsmæssigt ad.”

– Dagplejer

MOD TIL AT VISE SÅRBARHED OG VÆRE ÅBEN OMKRING PRAKSIS

Hver dag skal det pædagogiske personale træffe mange valg om, hvad der er det rigtige for barnet og børnegruppen. Derfor er det afgørende, at personalet både inspirerer og udfordrer hinanden i et tæt fagligt samarbejde om alle børn. Det indebærer også, at man hver især har modet til at vise sårbarhed og invitere andre ind til at reflektere over sin praksis.

Det kræver stor åbenhed og tillid til hinanden i personalegruppen. Det opnår man, når man arbejder med sin kultur og 'spilleregler' over tid. Fx om hvordan man taler med børnene, og hvilke regler man har i forhold til forstyrrelser i samværet med børnene. Gode inkluderende samspil med børnene kræver både stor vedholdenhed og en klar prioritering af det pædagogiske arbejde, når man skal sikre nærværet og samspillet med et barn – som her og nu har behov for omsorg og opmærksomhed. Det betyder fx, at man ikke altid kan honorere forældres, kollegers eller andres behov her og nu.

I alle dagtilbuddene er det pædagogiske engagement synligt som en nærværende og vedvarende opmærksomhed overfor børnene, blandt andet i forhold til at skabe meningsfulde dialoger og samspil. Det pædagogiske personale er åbent og nysgerrigt overfor børnenes ytringer, og der er intens dialog mellem børn og voksne baseret på re-

"Vi har meget faglig sparring og åbenhed i forhold til egen og andre praksis. Det sker her og nu ikke på månedsmøderne. Vi er meget tæt på hinanden, vi arbejder som team. Der er meget stor åbenhed. Vi er tit uenige, men vi kan sagtens diskutere disse uenigheder."
– Pædagog

"Jeg bruger meget det at dele konkrete situationer med mine kollegaer, også selv om jeg ikke er specielt stolt af episoden. Jeg synes generelt, det er bedst at få det sagt."

– Pædagog

spekt og interesse for børnenes perspektiver og situation.

Ni børn og to voksne er i planteværkstedet. Børnene lægger frø i små pletter med jord som efterfølgende vandes. Bagefter skal børnene lave et skilt med deres navn på, og hvad de har plantet. En lille dreng siger: "Jeg kan ikke tegne sådan noget". Pædagogen svarer: "Prøv, du plejer godt at kunne". "Jeg er ikke god til at tegne" svarer drengen en smule nedtrykt. "Prøv engang" siger pædagogen i et inviterende tonefald. "Jeg kan godt tegne en bil" svarer drengen opstemt. "Super – så tegn du en

HÅNDTERING AF UHENSIGTSMÆSSIG ADFÆRD OG KONFLIKTER

bil. Det kan være, det er sådan en, der kan køre til torvet med blomsterne”, svarer pædagogen, hvorefter drengen går i gang med at tegne.

”I konflikter er jeg mægler, ikke dommer. Jeg prøver at være ambassadør for begge børns perspektiver. Det er vigtigt at italesætte og forståre begge børns perspektiver. Børnene bliver ikke klogere af at få at høre: ”nej det må du ikke”. Det er langt bedre at give en anvisning end en afvisning.”
– Dagplejer

”Vi synes det er meget vigtigt, at vi siger undskyld til børn, hvis vi overreagerer. ’Nej jeg fik jo slet ikke set, hvad der skete, det må du undskylde.’”
– Pædagog

Nogle børn i udsatte positioner er ofte udfordret af konflikter med andre børn. I en travl hverdag kan det føre til frustration og skældud fra de voksne. Håndteringen af disse situationer har stor betydning for børnenes delta-gelsesmuligheder, og for hvordan det enkelte barn ser sig selv og sin position i fællesskabet. Det er vigtigt, at børnene ikke oplever afvisning i form af skældud over deres adfærd. I stedet skal man forsøge at tage barnets perspektiv og afkode, hvad der ligger bag dets opførsel – være nysgerrig på dets intentioner frem for at afvise det på forhånd. Det gælder også i konflikter mellem børn, hvor man bør forsøge at agere mægler, der inddrager begge børns perspektiver, frem for at agere dommer over rigtigt og forkert.

En række fællestræk går på tværs af de medvirkende dagtilbud i forhold til hvordan børns uhensigtsmæssige adfærd og konflikter håndteres på en måde, som medvirker til at sikre børnenes fastholdelse i børnefællesskabet.

- Der er relativt få reguleringer af såkaldt 'uønsket adfærd'.
- Det 'tilladte' repertoire for børns handlinger er relativt stort.
- Børn som udviser såkaldt 'uønsket adfærd' udkammes ikke.
- Der er en udtalt pædagogisk bestræbelse på at tilbyde inkluderende samspil ved fx at forebygge konflikter eller ved at praktisere en, set fra barnets perspektiv, opbyggelig konfliktløsning.

Tre børnehavedrenge sidder fordybet over et brætspil midt i stuen. Intensiteten stiger, drengene er glade og energiske. Den ene dreng begynder at råbe meget højt. Pædagogen, der sidder ved et andet bord, går hen til drengene. "Det var en høj lyd, der var i dig", siger hun i et venligt tonefald, mens hun stryger drengen, der råbte op og ned ad ryggen. Intensiteten falder, drengene spiller videre og pædagogen sætter sig tilbage ved det andet bord igen.

I eksemplet ses tre konkrete handlinger, som kendetegner praksis i alle de medvirkende dagtilbud:

- Fysisk nærhed – pædagogen råber ikke på tværs af stuen, men går hen til barnet hun ønsker dialog med.
- Berøring – pædagogen sikrer god nonverbal kommunikation i form af berøring og kærtegn af barnet.

- Anerkendelse – Barnets handlinger bliver adresseret uden, at barnet gøres forkert.

Børneperspektivet og legen er grundlæggende i de ansattes reaktioner på børnenes handlinger.

Dagplejeren og de fire børn leger med en faldskærm af tynd nylon. Dagplejeren lægger op til, at børnene på skift skal sidde under skærmen, mens de andre hæver og sænker skærmen over barnet. Hannah (2,7 år) er modstræbende med. Hun ryster på hovedet, da dagplejeren spørger om hun vil sidde under faldskærmen. Pludselig begynder Hannah at ryste skærmen voldsomt, så barnet der sidder under den, bliver dækket helt. "Ohh, nu bliver det blæsevejr" siger dagplejeren med høj og lys stemme, og så begynder hun at ryste skærmen. Børnene begynder at hvine og grine – også Hannah.

I forskningen er der en række veldokumenterede bud på, hvad der kendetegner pædagogik, som er virkningsfuld i forhold til at fremme trivsel og udvikling for børn i udsatte positioner. Vi ved ikke så meget om, hvor meget af den viden, der er omsat til praksis af det pædagogiske personale i vores dagtilbud. Vi ved heller ikke så meget om, hvor stor en rolle forvaltningen spiller i udviklingen af virkningsfulde dagtilbud – særligt for børn i udsatte positioner.

KL, BUPL og FOA har derfor sammen ønsket at undersøge, hvordan danske dagtilbud beliggende i såkaldt socialt belastede boligområder med relativt mange børn i udsatte positioner skaber forudsætninger for at mindske ulighed blandt børn. Det er blevet til forskningsprojektet 'Virkningsfuldt pædagogisk arbejde i dagtilbud'. Projektet peger på en række faktorer, som øger alle børn i dagtilbuds trivsel og udviklingsmuligheder.

